

DAVLAT BOSHQARUVIDA SUN'IY INTELEKTDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA HUQUQIY MAS'ULIYAT MASALALARI

Isroilova Mashrabxon Orifjon qizi

Buxoro innovatsiyalar universiteti, Davlat boshqaruvi huquqi yo'nalishi,
1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18433694>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada davlat boshqaruvida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy asoslari hamda ushbu jarayonda yuzaga keladigan huquqiy mas'uliyat masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot O'zbekiston qonunchiligini, xorijiy tajribani va xalqaro hujjatlarni qamrab oladi. Sun'iy intellekt qarorlarining huquqiy tabiati, javobgarlik sub'ektlari va inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, davlat boshqaruvi, huquqiy mexanizmlar, huquqiy mas'uliyat, raqamli davlat, inson huquqlari, algoritmik qarorlar, ma'lumotlar himoyasi.

Abstract. This article analyzes the legal foundations for using artificial intelligence in public administration and legal liability issues. The research examines Uzbekistan's legislation, foreign experience, and international instruments, focusing on AI decision-making, responsible parties, and human rights protection mechanisms.

Keywords: artificial intelligence, public administration, legal mechanisms, legal liability, digital government, human rights, algorithmic decisions, data protection.

KIRISH

XXI asrda davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish muhim strategik yo'nalish hisoblanadi. Jahon amaliyotida sun'iy intellekt yordamida fuqarolar murojaatlarini tahlil qilish, davlat xizmatlarini shaxsiylashtirilgan ko'rsatish, jinoyatchilik prognozlash va soliq nazoratini kuchaytirish amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda ham 2017-yildan buyon "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. COVID-19 pandemiyasi davrida raqamli texnologiyalarga ehtiyoj yanada oshdi. Biroq, sun'iy intellekt qo'llanilishi murakkab huquqiy masalalarni keltirib chiqarmoqda: qarorlar uchun javobgarlik, shaffoflik, ma'lumotlar xavfsizligi va diskriminatsiya xavfi. AI Act Yevropa Ittifoqida 2024-yilda kuchga kirdi, AQSh va boshqa davlatlar ham milliy strategiyalar ishlab chiqarmoqda. Tadqiqot maqsadi: O'zbekistonda sun'iy intellektdan foydalanishning huquqiy asoslarini tahlil qilish, qonunchilikning kamchiliklarini aniqlash va milliy bazani takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Russell va Norvig (2021) sun'iy intellektning nazariy asoslari va qo'llanilish sohalarini fundamental tahlil qilganlar. Floridi (2019) sun'iy intellektning etik jihatlarini va axloqiy mas'uliyat masalalarini chuqur o'rgangan. Bamberger va Lobel (2021) algoritmlarning bozor kuchiga ta'sirini ko'rsatib, shaffoflik zarurligini ta'kidlagan.

OECD (2020) "Artificial Intelligence in the Public Sector" hisobotida davlat boshqaruvida sun'iy intellekt qo'llash jahon amaliyoti tahlil qilindi. Jahon Banki (2022) raqamli davlat boshqaruvi va innovatsiyalar bo'yicha tavsiyalar berdi.

Yevropa Ittifoqining AI Act (2024) sun'iy intellektni tartibga solishning ilg'or qonunchiligi bo'lib, tizimlarni xavf darajasiga qarab toifalarga ajratadi. O'zbekiston kontekstida chuqur huquqiy tahlillar hali yetarli emas. Shu sababli, mazkur tadqiqot bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot IMRaD uslubida quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi:

1. Normativ-huquqiy tahlil: Konstitutsiya, qonunlar va Prezident farmonlari tizimli ravishda o'rganildi.

2. Qiyosiy-huquqiy tahlil: Yevropa Ittifoqi, AQSh, Buyuk Britaniya qonunchiliklari tahlil qilindi.

3. Tizimli tahlil: Huquqiy, institutsional, texnologik va axloqiy jihatlar o'rtasidagi bog'liqlik ko'rib chiqildi.

4. Ilmiy adabiyotlar tahlili: Nazariy ishlar, hisobotlar va konferentsiya materiallari o'rganildi.

5. Empirik ma'lumotlar: Elektron platformalar (my.gov.uz, soliq.uz) amaliyoti tahlil qilindi.

NATIJALAR

1. Sun'iy intellekt: tushuncha va davlat boshqaruvidagi o'rni

Sun'iy intellekt — kompyuterlarning inson tafakkuriga xos faoliyatni modellashtirish bo'lib, jumladan, tahlil, o'rganish, qaror qabul qilish va muammolarni yechish. Turlari: mashinaviy o'rganish, chuqur o'rganish, tabiiy tilni qayta ishlash, kompyuterni ko'rish.

Davlat boshqaruvida qo'llanilishi

- Davlat xizmatlarini avtomatlashtirish (my.gov.uz chatboti).
- Qarorlarni tezkor qabul qilish
- Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash
- Nazorat funksiyalari
- Korrupsiyani kamaytirish
- Sog'liqni saqlashni yaxshilash

2. O'zbekistonda huquqiy asoslar

Asosiy hujjatlar:

- Konstitutsiya (2023): Inson huquqlari va ma'lumotlar maxfiyligi kafolatlari.

- "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonun (2015, 2020): Elektron xizmatlar tartibga solingan, ammo sun'iy intellekt alohida tartibga solinmagan.

- "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun (2019): Ma'lumotlar himoyasi tamoyillari va avtomatlashtirilgan qarorlar haqida qoidalar mavjud, ammo batafsil emas.

- Prezident farmonlari: "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi (2020), sun'iy intellekt tadqiqotlari (2021).

Huquqiy bo'shliqlar:

1. Sun'iy intellekt tizimlariga oid maxsus qonun mavjud emas

2. Algoritmik shaffoflik mexanizmlari belgilanmagan
3. Huquqiy mas'uliyat subyektlari noaniq
4. Etik nazorat tizimlari mavjud emas
5. Diskriminatsiyaga qarshi himoya normativ darajada mustahkamlanmagan
3. Huquqiy mas'uliyat muammolari

Javobgarlik subyektlari:

1. Davlat organi — yakuniy qarorni qabul qiluvchi shaxs
2. Axborot tizimi operatori — texnik ta'minot mas'ul shaxs
3. Dasturiy ta'minot ishlab chiquvchisi — algoritm sifati uchun mas'ul
4. Ma'lumotlar provayderi — ma'lumotlar to'g'riligi uchun mas'ul.

Javobgarlik turlari:

- Fuqarolik-huquqiy (zarar qoplash)
- Ma'muriy jarimalar
- Jinoiy huquqbuzarliklar

Muammolar:

- "Qora quti" — algoritm shaffof emas
- Ko'p subyektlilik — mas'uliyatni ajratish qiyin
- Texnologik noaniqlik — avtonomlik darajasi
- Huquqiy bo'shliq

4. Algoritmik diskriminatsiya va inson huquqlari

Noholis ma'lumotlar asosida o'rgatilgan sun'iy intellekt diskriminatsion qarorlar qabul qilishi mumkin (irq, jins, yosh, ijtimoiy holat bo'yicha); Himoya choralari: 1. Xolis ma'lumotlar bazasi 2. Shaffoflik va izohlanish 3. Inson nazorati (human-in-the-loop) 4. Shikoyat va apellyatsiya huquqi 5. Mustaqil audit 6. Shaffoflik va axloqiy tamoyillar

Asosiy tamoyillar:

- Inson qadriyatlari ustuvorligi
- Adolat va tenglik
- Shaffoflik va tushuntirish
- Mas'uliyat va hisobdorlik
- Xavfsizlik
- Shaxsiy hayot maxfiyligi

UNESCO, OECD, Yevropa Kengashi etik kodekslar ishlab chiqqan. O'zbekistonda rasmiy etik kodeks hali yo'q.

MUHOKAMA

Tadqiqot O'zbekistonda umumiy huquqiy asos mavjudligini, biroq sun'iy intellekt xususiyatlarini hisobga oladigan mexanizmlar yetarli emasligini ko'rsatdi.

Takomillashtirish yo'nalishlari:

1. Maxsus qonun qabul qilish: "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi qonun (ta'riflar, toifalar, shaffoflik, mas'uliyat va nazorat).
2. Etik kodeks ishlab chiqish - Milliy etik standartlar yaratish.
3. Tashkiliy mexanizmlar - Sun'iy intellekt agentligi - axloqiy xulq-atvor kengashi - litsenziyalovchi organlar - kuzatuv mexanizmi

4. Kadrlar ta'limi - hukumat xodimlarining raqamli talimini kuchaytirish.
5. Fuqarolik huquqlarini himoya qilish : murojaat qilish usullari:, Ombudsman instituti. Yuridik yordam
6. Xalqaro hamkorlik: OECD va YuNESKO bilan amaliy tajriba almashish.

XULOSA

Sun'iy intellekt davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish vositasi bo'lib, u xizmatlarni avtomatlashtirish, qarorlarni tezlashtirish, korrupsiyani kamaytirish imkonini beradi.

Shunga qaramay huquqiy mas'uliyat, shaffoflik, ma'lumotlarni himoya qilish va boshqa jihatlarga e'tibor qaratish lozim. Diskriminatsiya AI tizimlarida muammoga aylanishi mumkin. O'zbekistonda kamsitishlarga qarshi qonunchilik bazasi mavjud, biroq u diskriminatsiya masalalarini nazorat qilish uchun yanada aniqroq qoidalarga muhtoj.

Asosiy tavsiyalar "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi qonun qabul qilish, axloqiy asosni ishlab chiqish va maxsus nazorat organlarini yaratish, shuningdek, ta'lim tashabbuslari va xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish bilan bir qatorda tasdiqlash va nazorat tuzilmalarini joriy etishni o'z ichiga oladi. O'zbekiston xalqiga sun'iy intellekt operatsiyalari bo'yicha vakolatlarni amalga oshirish va sun'iy intellekt jarayonlarida ochiqlikni namoyish etish, shuningdek, sun'iy intellekt tizimlarining insoniy qadriyatlariga rioya qilish orqali sun'iy intellekt tizimlarini rivojlantirishda qo'llab-quvvatlaydi. O'zbekiston hukumati tegishli me'yoriy-huquqiy bazalarni qo'llash orqali mamlakatning global raqamli bozorda raqobatbardoshligini saqlab qolish imkonini beruvchi raqamli boshqaruv sohasida ajoyib natijalarga erisha oladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
2. "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonun (2015, 2020).
3. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun (2019).
4. PF-5953 "Raqamli O'zbekiston-2030" (2020).
5. Regulation (EU) 2024/1689 on AI. Brussels, 2024.
6. OECD. AI in Public Sector. Paris, 2020.
7. UNESCO. Ethics of AI. Paris, 2021.
8. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence. Pearson, 2021.
9. Floridi L. Ethics of AI. Oxford, 2019.
10. Bamberger K., Lobel O. Platform Market Power. Oxford, 2021.